

Lidia Kłos

DOSTĘPNOŚĆ DO WODY JAKO JEDEN Z OBSZARÓW REALIZACJI MILENINIOWYCH CELÓW ROZWOJU

Lidia Kłos, dr – Uniwersytet Szczeciński

adres korespondencyjny:
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin
e-mail: Lidia.Klos@wneiz.pl

THE ACCESSIBILITY TO THE WATER AS ONE OF THE IMPLEMENTATION AREAS OF THE MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS

SUMMARY: Universal access to drinking water is one of the primary development goals. The United Nations General assembly in July 28 th, 2010 adopted the resolution according to which the right to clean drinking water and sanitation has been officially recognized as a fundamental human right. Access and quality of drinking water is also one of the Millennium Development Goals.

An article presents an analysis of the degree of practicability of the one of the Millennium Development Goals with respect to drinking water. For this purpose used statistics data from Central Statistical Office in Warsaw in 1990-2012 years.

KEY WORDS: water, Millennium Development Goals, degree of water supply system development

*„Wodo, nie masz smaku, ani koloru, ani zapachu,
Nie można ciebie opisać, pije się ciebie nie znając ciebie.
Nie jesteś niezbędna do życia, jesteś samym życiem...
Jesteś największym bogactwem, jakie istnieje na świecie.”*

Antoine de Saint – Exupery „Ziemia, planeta ludzi”.

Wstęp

Milenijne Cele Rozwoju (*Millenium Development Goals* – MDGs) zostały wypracowane na podstawie Deklaracji Milenijnej, którą przedstawiciele państw członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych (189 krajów, w tym Polska) zaakceptowali na tak zwanym Szczycie Milenijnym ONZ w Nowym Jorku we wrześniu 2000 roku.¹ Sformułowanie MDGs zapoczątkowało nową erę myślenia o rozwoju, pomocy rozwojowej i eliminacji ubóstwa, głodu i chorób zakaźnych. Zobowiązania powzięte w ich ramach pogrupowano w osiem celów, które obejmują wiele powiązanych ze sobą aspektów rozwoju, od redukcji skrajnego ubóstwa poprzez równość płci, zdrowie, edukację aż do ochrony środowiska. Między tymi problemami zachodzi ścisła interakcja. Trwały postęp w którejkolwiek z dziedzin zależy od stopnia realizacji pozostałych.

Punktem odniesienia dla opracowanych MDGs był rok 1990, przedmiotem analizy lata 1990-2000, a czas realizacji kampanii milenijnej został określony na lata 2000-2015, co oznacza, że czas realizacji wyznaczonych celów mija w następnym roku.

Jednym z celów rozwoju jest problem dostępu do wody pitnej oraz warunków sanitarnych (cel 7), który bardzo wyraźnie pokazuje współzależność między pozostałymi celami. Bez postępu w tej dziedzinie wiele krajów nie będzie mogło osiągnąć Milenijnych Celów Rozwoju. Również w opracowaniach roboczych UNDG² powszechną dostępność wody pitnej uznano za jeden z głównych celów rozwoju.

Ponieważ w Polsce problem ten występuje tylko lokalnie, dlatego zaproponowany w Milenijnym raporcie dotyczącym celów rozwoju wzorzec nie nadawał się do opisu sytuacji w kraju z powodu jego relatywnie wysokiego stopnia rozwoju społeczno-ekonomicznego. Na jego podstawie wyznaczono cele dostosowane do lokalnej rzeczywistości co wymagało wprowadzenia niezbędnych zmian opartych na następujących założeniach:

- ogólne cele rozwoju, cele szczegółowe oraz wskaźniki dotyczące Polski powinny być możliwie zbliżone do przyjętych w Milenijnym Celach Rozwoju;
- specyficzne cele ogólne i szczegółowe powinny w każdej z omawianych dziedzin odzwierciedlać kluczowe dla rozwoju Polski zagadnienia;

¹ Por. *United Nations Millenium Declaration*, Resolution adopted by the General Assembly, 18 September 2000, A/RES/55/2, www.ec.europa.eu [01-02-2014].

² UNDG – United Nations Development Group, Grupa Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju.

- zaproponowane wskaźniki powinny być zgodne ze stosowanymi w międzynarodowych porównaniach i statystykach³.

Ostatecznie układ celów i wskaźników dla Polski został opracowany przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową w porozumieniu z przedstawicielem Organizacji Narodów Zjednoczonych w Polsce. Milenijne Cele Rozwoju dla Polski sformułowano następująco:

1. Ograniczenie ubóstwa.
2. Zwiększenie liczby osób z wyższym wykształceniem.
3. Promocja równości płci i zwiększenie szans dla kobiet.
4. Poprawa zdrowia ludności i zmniejszenie śmiertelności dzieci.
5. Poprawa zdrowia rodzających.
6. Budowa stabilnego i sprawnie funkcjonującego systemu demokratycznego popieranego przez większość społeczeństwa.
7. Dostępność podstawowych udogodnień w gospodarstwach domowych.
8. Zapewnienie zrównoważonego rozwoju.

W zakresie dostępności do podstawowych udogodnień w gospodarstwach domowych sformułowany cel siódmy zawiera następujące cele szczegółowe:

1. Zmniejszenie o 3,5% do 2015 roku udziału mieszkań w miastach pozbawionych wodociągu w ogólnej liczbie mieszkań w miastach.
2. Zmniejszenie udziału mieszkań pozbawionych wodociągu w ogólnej liczbie mieszkań na wsi o 24% do 2015 roku⁴.

Jako wskaźniki realizacji wymienionych celów przyjęto:

1. Udział liczby mieszkań w miastach, do których dostarczana jest woda wodociągowa w ogólnej liczbie mieszkań w miastach [%].
2. Udział liczby mieszkań na wsi, do których dostarczana jest woda wodociągowa w ogólnej liczbie mieszkań na wsi [%].⁵

Tabela 1
Sytuacja wyjściowa w zakresie systemu wodociągowego w kraju oraz poziomu osiągnięcia celu według Milenijnych Celów Rozwoju

Wskaźnik	Rok		
	1990	2000	2015
Udział liczby mieszkań do których dostarczana jest woda wodociągami w ogólnej liczbie mieszkań w miastach [%]	95,3	97,6	98,8
Udział liczby mieszkań na wsi, do których dostarczana jest woda wodociągami w ogólnej liczbie mieszkań na wsi [%]	67,6	83,1	91,6

Źródło: Wskaźniki przemian warunków życia w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej w latach 1989-1994; podano za: *Raport na temat Milenijnych Celów Rozwoju, Polska*, red. I. Wóycicka, Warszawa 2002, s. 23.

³ *Raport na temat: Milenijnych Celów Rozwoju, Polska*, red. I. Wóycicka, Warszawa 2002, s. 5.

⁴ *Ibidem*, s. 6.

⁵ *Ibidem*, s. 6.

Zgodnie z założeniami, podstawą dla realizacji Milenijnych Celów Rozwoju był stan z roku 1990, który w zakresie udziału liczby mieszkań, do których jest dostarczana woda siecią wodociągową z wyszczególnieniem obszarów miejskich i wiejskich w Polsce (tabela 1).

Oznacza to, że w obu przypadkach powinien nastąpić wzrost udziału liczby mieszkań, do których jest dostarczana woda wodociągami, w przypadku miast o 3,5%, a na wsi o 24%.

Statystyczny wymiar systemu wodociągowego w Polsce

Formalnie niemal cała powierzchnia kraju jest pokryta systemem wodociągowym, którego funkcjonowanie reguluje prawo. Natomiast faktycznie stopień zwodociągowania kraju w 2012 roku wyniósł ogółem 87,6%, przy czym ludność korzystająca z sieci wodociągowej w miastach stanowi 95%, a na wsi 78%.⁶ Między miastem a wsią istnieją znaczne różnice w zużyciu wody, jak i dostępie do systemów wodociągowych.

Szczegółowe dane dotyczące dynamiki zmian zużycia wody w Polsce w badanym okresie z uwzględnieniem struktury miejsca zużycia wody z wodociągów w gospodarstwach domowych przedstawiono w tabeli 2.

Dynamika zmian zużycia wody w gospodarstwach domowych kształtowała się inaczej w miastach i na terenach wiejskich. W miastach jest zauważalny znaczny spadek zużycia wody w 2000 roku w odniesieniu do roku bazowego, aż o 70,7%. W kolejnych latach notowano dalsze spadki zużycia wody. Jedynie w 2012 roku nastąpił jego niewielki wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 0,3% i wyniósł 1202 hm³ wody, co oznacza spadek o 62,5% w stosunku do zużycia z 1990 roku.

Inaczej przedstawiała się sytuacja na terenach wiejskich, gdzie zmiany zużycia wody miały tendencję wzrostową utrzymującą się przez cały analizowany okres. Największy wzrost zużycia wody wystąpił w 2000 roku i utrzymał się do 2012 r., co oznacza wzrost o 26% w odniesieniu do roku bazowego.

W Polsce głównym użytkownikiem wody jest przemysł, który zużywa 74,5% wody, następnie eksploatacja sieci wodociągowej – 14,9% oraz rolnictwo i leśnictwo – 10,7%.⁷ Szczegółowe dane przedstawiające odsetek ludności, która posiada dostęp do sieci wodociągowej w podziale terytorialnym oraz z wyszczególnieniem obszarów miejskich i wiejskich przedstawia tabela 3.

Na terenie całego kraju do sieci wodociągowej podłączonych jest 87,6% społeczeństwa, przy czym stopień zwodociągowania jest znacznie wyższy na terenach miejskich, gdzie wynosi 95,4%, niż na terenach wiejskich, na których jedynie 78% ludności ma dostęp do wody z sieci wodociągowej.

⁶ Infrastruktura komunalna w 2012 r., Warszawa 2013, s. 10-13.

⁷ *Rocznik statystyczny ochrona środowiska 2013*, Warszawa 2013, s. 207.

Tabela 2
Dynamika zużycia wody w gospodarstwach domowych w Polsce w podziale na tereny miejskie i wiejskie w latach 1990-2012

Wyszczególnienie Rok	Zużycie wody					
	Ogółem [hm ³]	Dynamika zmian [%]	Miasto		Wieś	
			[hm ³]	Dynamika zmian [%]	[hm ³]	Dynamika zmian [%]
1990	1923		1616		307	
2000	1360	70,7	1040	64,4	320	104,2
2005	1219	90,0	871	83,8	348	108,8
2010	1198	98,2	820	94,1	378	108,6
2012	1202	100,3	816	99,5	386	102,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Rocznika statystycznego RP 2013*, Warszawa 2013, s. 46-47.

Tabela 3
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w Polsce w 2012 roku w odniesieniu do ludności ogółem [%]

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasto	Wieś
Polska	87,6	95,4	78,0
Dolnośląskie	92,6	96,8	80,3
Kujawsko-Pomorskie	91,3	96,2	83,6
Lubelskie	82,5	93,9	73,3
Lubuskie	90,2	95,9	81,3
Łódzkie	90,1	94,5	82,2
Małopolskie	76,9	94,1	60,6
Mazowieckie	84,8	91,6	72,1
Opolskie	94,5	97,5	91,6
Podkarpackie	76,4	91,9	66,8
Podlaskie	88,6	96,1	77,3
Pomorskie	93,5	98,0	85,4
Śląskie	93,9	97,1	82,3
Świętokrzyskie	85,7	95,0	76,9
Warmińsko-Mazurskie	90,1	97,5	80,7
Wielkopolskie	92,9	96,8	88,5
Zachodniopomorskie	93,9	96,8	87,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Bogdanowicz, *Pobór, zużycie i jakość wody w 2012 roku*, Bydgoszcz 2013, s. 29; *Rocznik statystyczny województw 2013*, Warszawa 2013, s. 82.

Do województw, na terenie których występuje najwyższy odsetek osób podłączonych do sieci wodociągowej należą: opolskie (94,5%), śląskie i zachodniopomorskie (93,9%), pomorskie (93,5%) oraz wielkopolskie (92,9%).

Najniższy stopień zwodociągowania charakteryzuje województwa: podkarpackie (76,4%), małopolskie (76,9%), lubelskie (82,5%), mazowieckie (84,8%) oraz świętokrzyskie (85,7%). Należy zauważyć, że w podziale terytorialnym występują duże, ponieważ niemal 20% dysproporcje w tym zakresie.

Natomiast sytuacja poziomu zwodociągowania przedstawiona w podziale na tereny miejskie i wiejskie przedstawia się następująco: województwami, które charakteryzują się najwyższym stopniem zwodociągowania na terenach miejskich są: pomorskie (98,0%), warmińsko-mazurskie (97,5%), opolskie (97,5%) oraz śląskie (97,1%). Najniższy poziom wskaźnika obrazującego dostępność do wody z sieci wodociągowej zauważalny był w województwach: mazowieckim (91,6%) i podkarpackim (91,9%). Należy zauważyć, iż ogólnie poziom zwodociągowania na terenach miejskich w Polsce jest zadawalający, a jego zróżnicowanie stosunkowo niewielkie.

Poziom zwodociągowania terenów wiejskich jest najniższy w województwach: małopolskim (60,6%), podkarpackim (66,8%), mazowieckim (72,1%) oraz lubelskim (73,3%). Tereny wiejskie charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem pod względem wielkości wskaźnika stopnia zwodociągowania. Najwyższy wskaźnik występuje w województwie opolskim – 91,6%, i jest on o prawie 31% wyższy niż w województwie małopolskim. Należy zauważyć, że województwo opolskie charakteryzuje się najbardziej zrównoważonym rozwojem sieci, ponieważ zachodzą tu najmniejsze dysproporcje w wartościach wskaźnika badanego na obszarach wiejskich i miejskich.

Ważnym aspektem z punktu widzenia realizacji Milenijnych Celów Rozwoju jest przedstawienie liczby mieszkań wyposażonych w instalację wodociągową (tabela 4).

W miastach wyposażenie w instalację wodociągową posiadało w 2012 roku 99,2% mieszkań. W każdym z województw wartość tego wskaźnika dla miast przyjmuje wysoką pozycję, czego dowodem jest, że najniższa z nich, jaka występuje w województwie świętokrzyskim wynosi 97,5%. Najwyższy poziom – 99,8% charakteryzuje województwa: pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz zachodniopomorskie. Natomiast wskaźnikiem przyjmującym wartość poniżej 99% cechują się województwa: świętokrzyskie, lubelskie, łódzkie, mazowieckie, podkarpackie oraz podlaskie.

Wartość odsetka mieszkań wyposażonych w instalację wodociągową na wsi w Polsce jest mniejsza niż w miastach i wynosi 91,7%. W tym przypadku wskaźnik posiadania instalacji wodociągowej w mieszkaniu w poszczególnych województwach jest bardziej zróżnicowany. Różnice pomiędzy województwami wynoszą nawet 17%, w porównaniu do analogicznej sytuacji w miastach, gdzie różnica ta wynosi 2,2%.

Najniższą wartość badany wskaźnik na terenach wiejskich przyjmował w województwach: lubelskim, podlaskim i świętokrzyskim, w których to nieznacznie przekroczył 80%. Największy odsetek mieszkań na wsi, które posiadały

Tabela 4

Mieszkania wyposażone w instalacje wodociągowe w 2012 roku w miastach i na wsi w ogółu
mieszkań w układzie województw [%]

Wyszczególnienie	Miasto	Wieś
Polska	99,2	91,7
Dolnośląskie	99,4	95,7
Kujawsko-Pomorskie	99,4	95,1
Lubelskie	98,1	84,4
Lubuskie	99,5	95,5
Łódzkie	97,0	88,6
Małopolskie	99,1	93,2
Mazowieckie	98,6	87,5
Opolskie	99,5	96,4
Podkarpackie	98,4	90,5
Podlaskie	98,6	82,9
Pomorskie	99,8	97,6
Śląskie	99,3	96,0
Świętokrzyskie	97,5	86,0
Warmińsko-Mazurskie	99,8	91,6
Wielkopolskie	99,5	96,5
Zachodniopomorskie	99,8	97,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rocznika statystycznego województw 2013*, Warszawa 2013, s. 364-365.

instalację wodociągową w 2012 roku charakteryzuje województwa: zachodniopomorskie i pomorskie. Przeciętna wartość badanego wskaźnika na terytorium obu województw wynosiła ponad 97%.

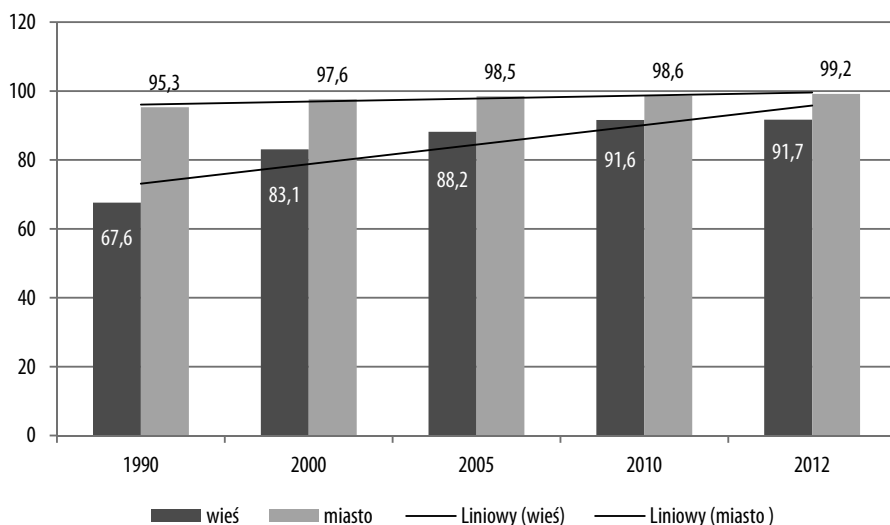
Dynamikę wartości badanego wskaźnika można przedstawić w sposób graficzny biorąc pod uwagę Milenijne Cele Rozwoju, co przedstawiono na rysunku 1.

Analizując dane przyrostu odsetka liczby mieszkań wyposażonych w instalacje wodociągowe w latach 1990 – 2012 na terenach miejskich i wiejskich widoczny jest zdecydowany przyrost tego wskaźnika na obszarach wiejskich. Wynika to na pewno ze znacznej rozbieżności między wartością tego wskaźnika w mieście a na wsi, również w kontekście osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju.

W 1990 roku liczba mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej na wsi wynosiła 67,6%. W 2000 roku odsetek liczby mieszkań z dostępem do sieci wodociągowej wzrósł o 15,5%, czyli średnio o 1,5% rocznie. W następnych latach ten przyrost nie był już tak spektakularny. W latach 2000-2005 wskaźnik przyro-

Rysunek 1

Mieszkania wyposażone w wodociąg w miastach i na wsi, w latach 1990-2012 [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rocznik statystyczny RP*, Warszawa 2009, s. 334; Warszawa 2010, s. 361; Warszawa 2011, s. 313; Warszawa 2013, s. 333-334.

stu sieci wodociągowej na wsi wzrósł o 5,1 punktu procentowego, czyli średnio 1% rocznie. Ma to niewątpliwy związek z okresem, kiedy to Polska podjęła działania związane z wstąpieniem do Unii Europejskiej, co wymusiło na nas konieczność dostosowania się do wymogów obowiązujących we Wspólnocie. Potwierdza to następny okres, gdzie ten przyrost wskaźnika jest już znacznie mniejszy. W latach 2005-2012 wskaźnik ten wzrósł o 3,5%, czyli około 0,6% rocznie, tak by w 2012 roku osiągnąć poziom 91,7%.

W mieście (gdzie ta różnica w odniesieniu do MDGs była mniejsza) wskaźnik ten charakteryzował się stałym przyrostem – średnio 0,1% w latach 2000-2012, natomiast w ostatnim roku analizy wzrósł o 0,6% i wyniósł ostatecznie 99,2%.

Biorąc pod uwagę powyższe dane i Milenijne Cele Rozwoju, osiągnięte wielkości badanego wskaźnika w 2012 roku na poziomie 99,2% w miastach i 91,7% na wsi oznaczają, że zarówno w przypadku miast, jak i wsi wskaźnik wyznaczony przez Milenijne Cele Rozwoju na poziomie 98,8% dla miast i 91,6% dla wsi został osiągnięty już w 2012 roku. Tym samym zostały spełnione Milenijne Cele Rozwoju.

Podsumowanie

Nie ma wątpliwości, że powszechna dostępność do sieci wodociągowej w gospodarstwach domowych wpływa na jakość życia, ale również możliwość rozwoju społeczno-gospodarczego regionu czy kraju. Widoczne jest to nie tylko w wymiarze terytorialnym, ale przede wszystkim w odniesieniu do obszarów miejskich i wiejskich. Znaczne rozbieżności w poziomie dostępu do sieci wodociągowej dla obszarów wiejskich i miejskich w Polsce pokazują z jednej strony stopień naszego zacofania odnośnie poziomu zwodociągowania terenów wiejskich, który był o 27,7% niższy niż na obszarach miejskich. Z drugiej strony oznacza zasadność realizacji w Polsce Milenijnych Celów Rozwoju, mimo wysokiego relatywnie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Należy podkreślić, że przedstawiony problem jest jednym z elementów całego systemu zaopatrzenia ludzi w wodę odpowiedniej jakości, którego istotnym uzupełnieniem jest stopień skanalizowania. Sytuacja w zakresie stopnia obsługiwanego przez system kanalizacyjny na terenach wiejskich i miejskich kształtuje się podobnie, jak w przypadku dostępu do sieci wodociągowej. Systemy zbiorowego zaopatrzenia w wodę – systemy wodociągowe – obsługiwały w 2012 roku – 87,6% ludności, a systemy zbiorowego odprowadzania ścieków – systemy kanalizacyjne – obsługiwały tylko 63,5% ludności, w tym 86,7% ludności miast oraz 27,8% ludności wiejskiej⁸. Jak można zauważyć, dysproporcje w tym zakresie są jeszcze większe niż w przypadku systemu wodociągowego.

W miastach rozwój systemów kanalizacyjnych w zasadzie nadąża za rozwojem systemów zbiorowego zaopatrzenia w wodę, jednakże na obszarach wiejskich obserwuje się duże rozbieżności w tym zakresie. Różnice te na pewno spowodowane są znacznym rozproszeniem zabudowy wiejskiej: 15,1 mln ludności wiejskiej zamieszkuje w ponad 40 tys. miejscowości, co ze względów technicznych i ekonomicznych przesądza o konieczności stosowania indywidualnych rozwiązań odprowadzania i oczyszczania ścieków w stopniu zapewniającym odpowiednią ochronę środowiska⁹. Stanowi to dodatkowy problem, ponieważ presja na środowisko wywierana przez gospodarstwa domowe, które nie są podłączone do kanalizacji oznacza, że znaczna część ścieków bardzo często odprowadzana jest wprost do środowiska, co wpływa degradująco na środowisko, a tym samym na jakość zasobów wodnych. Problem dostępności do systemu wodociągowego należy niewątpliwie uzupełnić o wskaźnik skanalizowania. Dopiero wówczas uzyska się rzeczywisty wymiar tego zagadnienia.

⁸ Ibidem, s. 323-329.

⁹ Ibidem, s. 94.